

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

ETNİK ETKİLER GÖLGESİNDEKİ KADINLIK

Sözcük Sayısı: 3997

Kategori: 1

Araştırma Sorusu: Seray Şahiner'in Vatan Millet Samatya romanında toplumun kültürel dönüşümü anlatıcı karakterizasyonu üzerinden nasıl sunulmuştur?

Mayıs 2026

İÇİNDEKİLER

I. Giriş	3
II. Gelişme.....	6
II. A. Roman Gerçekliği	6
II. A. 1. Romanın Tarihsel Dış Gerçekliği: 1970'lerden 1990'lara Türkiye	6
II. A. 2. Romanın İç Gerçekliği: Çoklu Anlatıcının Türkiye'si.....	6
II. B. Anlatıcı <i>Melek</i>	8
II. B. 1. <i>Melek</i> 'in Anlattığı <i>Kadınlık</i>	8
II. B. 2 <i>Melek</i> 'in Anlattığı <i>Toplum</i>	11
II. B. 3. <i>İnci</i> 'nin Anlattığı <i>Melek</i>	15
II. C. Anlatıcı <i>İnci</i>	16
II. C. 1. <i>İnci</i> 'nin Anlattığı <i>Kadınlık</i>	16
II. C. 2. <i>İnci</i> 'nin Anlattığı <i>Toplum</i>	18
III. Sonuç	20
IV. Kaynakça	22

I. Giriş

Seray Şahiner yapıtlarında yakın siyasal tarihin izlerine, sınıflı zemini temel alarak yer vermektedir. Bu bağlamda Şahiner, okuru yapıtın arka planında bulundurduğu zamanın bir şahidi olmaya sürüklemektedir. Bu şahitlik, yakın tarihte gerçekleşen, toplumu dönüştüren olaylarla toplumun dönüşümünün sonucu içinde bulunduğu son durumu okura sunmaktadır.

Seray Şahiner, bu çalışmada mercek altına alınacak olan *Vatan Millet Samatya* romanını 2025 yılında yazmıştır. Romanda 1970’lerden 1990’lara kadar gerçekleşen olaylar odağında bugünün Türkiye’sinin, daraltılmış odakta İstanbul’unun aldığı biçim; kurgusal yapının temelini oluşturmaktadır. Bu anlamda *Vatan Millet Samatya* romanında 1970’lerden 1990’lara uzanan siyasal tarih kapsamında toplumun kültürel dönüşümünün üç kuşak üzerinden işlenmesi bu çalışmada incelenecektir. Bu konu, romanda; özellikle aralarında akrabalık ilişkisi bulunan çocukluk sürecindeki iki kadın anlatıcının bakış açısından, aynı zamanda kendi kendileriyle ve birbirleriyle konuşturulmaları üzerinden kurgulanmaktadır. Yazar, romanında; toplumun kültürel dönüşümü izleğini, çocukluk süreci ve sonraki süreçlerde kadın, kadının ailesi, sosyal çevresi karakterizasyonları ve İstanbul uzamında yapılandırmayı seçtiğinden dolayı roman, iki çocuk-kadın anlatıcı karakterin yaşadıkları topluma ve kadın kimliğine dair geliştirdikleri düşünceleri bireyin iç dünyasını yansıtan anlatım tekniklerinin kullanımıyla roman şekillenmiştir.

Romanda, sosyokültürel dönüşümün ideografik temelinin oluşumundaki etki, kadının uzamla deneyimlediği dönüşümü üzerinden değerlendirilmektedir. Bu sebeple anne-kız olarak farklı dönemlerde kurgulanmış iki çocuk-kadın anlatıcı figürle dönüşüm süreci romanda yansıtılmaktadır.

Romanın belirlenen kapsamda incelenmesinde eleştirmen ve edebiyat kuramcısı Berna Moran'ın "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri" çalışmasında bulundurduğu Feminist Eleştiri Kuramı ve Tarihsel Eleştiri Kuramı dikkate alınmıştır. Feminist Eleştiri Kuramı "okurun, yazarın kadın figürü kurgulama biçimini merkeze almaktaki amacını ifadelendirmesi"¹ açısıyla kadının kadına yaklaşımı üzerinden romanın incelenmesine olanak sağlarken; Tarihsel Eleştiri Kuramı'ysa "okurun edebi eseri tarihsel seyirde incelemesi"² bağlamından dönemin dönüşümünün romanın incelenmesine olanak sağlaması bu çalışmada yöntemini oluşturmaktadır. Bu inceleme yöntemi temelde Anlatıbilim üzerinden, anlatıcı kadın figürlerin çocukluktan yetişkinliğe uzanan anlatımlarıyla aktarılacaktır. Bunun temelindeki etken, Anlatıbilim'e göre anlatıcı karakterlerdeki çifte kimlikli aktarıcı unsurun romanda konunun işlenmesinin değerlendirilmesini yapılandırmasıdır.

Aynı şekilde romanda konunun çocuk-kadın anlatıcılar aracılığıyla yansıtılmasında, kuşaklararası geriye dönüşlerin olması ve ironik dil kullanımından faydalanılmasının da etkili olduğu izlenmektedir. İronik dil üzerinden olaylar, zaman, mekân ve değerler hakkındaki düşünceler, çoklu anlatıcılar tarafından açıklanarak sosyal çevreyi betimlemede objektif bir tutum sergilemeye çalışılırken; romanda yetişkinlerin çocuk aktarıcılara dönüşmesiyle geriye dönüşlerle yansıtılan toplumun tarihsel süreçteki dönüşümünün iletilmesi amaçlanmaktadır.

¹ Berna Moran: "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri", İletişim Yayınları, 1972-1994, from, <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/seyma.buyukkavaskuran/133673/berna-moran-edebiyat-kurami-ve-elestiri.pdf>

² Berna Moran: "Edebiyat Kuramları ve Eleştiri", İletişim Yayınları, 1972-1994, from, <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/seyma.buyukkavaskuran/133673/berna-moran-edebiyat-kurami-ve-elestiri.pdf>

Tezde romandaki kadın anlatıcıların incelenmesinde, yazarın konuyu iletmede seçtiği karakter yaratımı anlamında siyasi ve sosyokültürel dönüşüm içerisindeki toplumda çevresindeki dinî-etnik kökenin oluşturduğu ortamla otorite unsurlarınca baskılanmış, değersizleştirilmiş Melek’le kızı İnci’nin uzam çerçevesindeki değişiminin kuşaklararası biçimde aktarılacak otorite ve değersizleşme olgularının dönüşümünü yansıtmaya amacıyla kurgulandığı dikkate alınarak yaşadıkları iç çatışmalar ve karşılaştıkları toplumsal çatışmaların çözümü yapılmıştır. Melek ve İnci’nin yaşadıkları çatışmalar, kadının toplumdaki yeri, evlilikteki rolü, aile içi ilişkileri iç monolog biçiminde roman boyunca üç bölümde sunulmuştur.

II. Gelişme

II. A. Roman Gerçekliği

II. A. 1. Romanın Tarihsel Dış Gerçekliği: 1970’lerden 1990’lara Türkiye

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin tarihi sürecinde 1970’ler; siyasi istikrarsızlığın, köyden kente göç olgusunun ve ekonomik sıkıntıların varlık gösterdiği bir dönem niteliği taşımaktadır. Bu anlamda meydana gelen politik, sosyokültürel ve sosyoekonomik bozukluklar, toplumu derinden etkileyerek “kentleşme” olgusunu beraberinde getirmiştir. Bu bağlamlarda meydana gelen değişimlerin gündelik yaşama etkileri görülürken sınıflı toplumsal yapılar arasındaki farklar gerek ekonomik gerekse dini bağlamda görünür hale gelmiştir.³ Bu siyasal ortam ülkedeki yaşamı bütünüyle etkilediği için 1990’lara uzanan süreçte de bu durumun gölgeleri toplumun katmanlarını etkilemiş ve bu anlamda pek çok yapıta konu olmuştur. Seray Şahiner’in *Vatan Millet Samatya* romanında da bu dönemin gölgesi izlenmektedir.

II. A. 2. Romanın İç Gerçekliği: Çoklu Anlatıcının Türkiye’si

Seray Şahiner’in *Vatan Millet Samatya* romanında uzamın üç kuşak aracılığıyla geçirdiği toplumsal dönüşüm konusu, romanın tarihsel dış gerçekliği kapsamında 1970’li yıllardan başlayarak 1990’lı yıllara kadar uzanan bir süreçte çocuk karakterler üzerinden değerlendirilmektedir. 1970’ler dünyada bir değişim eksenini olarak adlandırılmış; Türkiye’de siyasallaşmanın, sanayileşmenin, teknolojik gelişmelerin, varoş kültürünün, dinî çatışmaların ve köyden kente göç olgusunun artış gösterdiği bir süreç olmuştur.⁴ Romanda bilinç akışı tekniği

³ DergiPark, (2022, Cilt 10 Sayı 1) Fatma O. Çakıcı, Taylan Can Doğanay: “Türkiye’nin 1970’li Yıllarında Toplumsal Sınıfların Gündelik Hayatını Kapıcılar Kralı Filminden İzlemek.” Retrieved 10 February, 2026, DergiPark. 2022, from

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2029398>

⁴ Sarıtunalı, H. N. (2021, 9Aralık). 1970’li Yıllar Türkiye’sinde Kültürel Ortam ve Toplumsal Yaşam. Stratejik Ortak, from,

kullanılarak özellikle karakterlerce yazarın yansıtmak istediği yıllarda gerçekleşen olaylar, romanda akraba olan iki farklı kuşaktan anlatıcı karakterlerin karşılaştığı bireysel dönüşümlere dolaylı yoldan sebep olmuştur. Ülkedeki sosyoekonomik ve siyasi yıkımların, sosyokültürel kargaşaların ve gerekli alt yapının henüz oluşmamasıyla Demirel hükümetine karşı bir uyarı niteliğinde ortaya çıkan 12 Mart Muhtırası sonrasında ihtilal adına yapılan askerî yürüyüş gösterilmiştir. Yazar tarafından, üstü kapalı bir şekilde romanda yer verilen bir yansıtımla, aslında Türkiye’de bir geçiş dönemine özgü yeni bir rejimin habercisi olarak düşünülmüştür.⁵ Roman karakterlerinin farklı bölgelerden, dinî-etnik yapılardan, mezheplerden olmaları; kente göç ederek tutunmaya çalışmaları ve geldikleri yerde devamlı bürokratik bir sorun olarak istismak sorunu yaşamaları sonucunda sosyoekonomik ve sosyokültürel bağlamlarda yaşadıklarının yansıtılmasıyla toplumun düşünce dünyasındaki dönüşümle kültürel ortamın yeniden şekillenmesi romanda temellendirilmiştir. Yine Melek ve İnci’yle birlikte yaşadıkları çevrede kurgulanan tiplerin deneyimledikleriyle toplumun kültürel dönüşümüne zemin hazırlayan olaylar aktarılmıştır. Bu karakterler, anı-roman tekniği kullanılarak yapılandırılırken; kadının dönem içinde değişen yeri, iç dünyası ve bu çerçevede Türkiye’nin dönüşümü özellikle İstanbul ekseninde anlatılmaktadır. Roman anlatıcılarının yaşanan olayları aktarmakta doğrudan okurla konuşturulmaları, gelişmekte olan kadının bireysel dönüşümünün yanında toplumun geçirdiği değişimin de sunulmasında belirleyici rol oynamıştır.⁶

<https://stratejikortak.com/1970li-yillar-turkiyesinde-kulturel-ortam-ve-toplumsal-yasam/>

⁵ Karataş, M. (2019). Türkiye’de Asker-Sivil İlişkileri Bağlamında 12 Mart Muhtırası ve Partiler Üstü Hükümet Modeli Üzerine Bir Değerlendirme. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 69-110, from, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/722415>

⁶ Yavuz, Y. (2025). Seray Şahiner’in Vatan Millet Samatya Adlı Romanını Kadın Bildungusroman’ı Olarak Okumak. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 54, 673-698, from, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5179794>

Romanda anlatıcı kadın karakterlerin yanında yapıtta odakta bulunmayan erkek karakter ve tiplerin yaratımı da gözlenmiştir. Bu karakter ve tipler, tarihsel süreç içinde toplumun dönüşümünü aktarma işlevini taşımakta ve bunlar çocuk-kadın anlatıcı perspektifinden sunulmaktadır. Romanda kadının sosyokültürel yaşamda maruz kaldığı türlü bağlamlarda şiddetin evrimleşerek kuşaklararasıda aktarılması sorunu irdelenirken *Melek*'in gördüğü Türkiye'yi, *İnci*'nin gördüğü Türkiye'ye dönüştürmeye çalışma çabaları da izlenmektedir. Romanda bu bağlamda Melek'in Türkiye'sinde ideolojik ve mezhepsel kutuplaşma, askerî müdahaleler ve istimlak gölgesinde şekillenen bir toplumsal düzen yansıtılırken; İnci'nin Türkiye'si 1990'lı yıllarda liberalleşme ve demokratikleşme süreçlerinin etkisiyle birey ve toplum yaşamını yeniden biçimlendiren bir ortam yansıtılmaktadır. 1970'lerin siyasi ve mezhepsel kutuplaşma ve toplumsal çalkantılarla şekillenen Türkiye'sinin durumu roman boyunca gösterilmiştir.

II. B. Anlatıcı Melek

II. B. 1. Melek'in Anlattığı Kadınlık

Seray Şahiner'in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun kültürel yapısı ve dönüşümünün sunulmasında anlatıcı Melek 'ben'ine yüklenen işlevle önce kadının dönüşümüne odaklanılmaktadır. Kadınlar yaşadıkları toplumda özellikle mezhep oluşumu içinde değersizleştirilirler, ancak bu çemberin kalıplarından sıyrılabilirlerse kimlik edinirler. Romanda Melek, dönemde hakim olan geleneksel, mezhepsel eril güç ve anne, öğretmen gibi yine kadın karşısında ezilen, baskılanan; buna katlanan kız çocuklarını ve kadınları temsil etmektedir.

Romanın ilk iki bölümünü oluşturan *Samatya* ve *Millet* bölümlerinde doğrudan okurla konuşan birincil anlatıcı Melek, kendisini hep yalnız hissetmektedir ve bu, okura iç monolog biçiminde sunulmaktadır: “Kimsem yok Allahım. Dünyada bunlar yok sayıyor beni, gökyüzünde

sen.” (s.153) Melek’in yalnızlığının temelini kendisine hissettirilen rolleri oluşturmaktadır. Romanda kadın kimliğini namus üzerinden tanımlayan toplumsal yaklaşım, Melek’in toplumda kadına biçilen rollerinden biri ve çevresinde bu rollerin biçildiği kadınların da bir şahidi haline getirmektedir. Yine aynı bölgede kurgulanan bir kadın tiptemenin başından geçen trajik olayın yansıtılmasıyla kadının içinde bulunduğu toplumda iffetli olarak tanımlanması önemlidir ve itibarını bu yönde zedelememelidir: *“İki gün sonra çocuğun cesedini, üçüncü günse Güneş Ablâ’ninkini buldular... Mahalle Güneş Ablâ’nın ölümünden çok donunun olmamasına ağıt yaktı.”*(s.44) 1970’ler Türkiye’sinin mahalle kültüründe ve özellikle mezhepsel yapının buradaki kültürel ortamın dünyaya bakışını biçimlendirdiği bu düzende yetişen Melek temsili ve onun gözlemlerini aktarmasıyla dönemin kadınının toplumda “var olma” çabasının, toplumun değer yargılarıyla üstünün örtülmesi açıkça görülmektedir.

Romanda Melek’in deneyimlediği ve çevresinde tanıklık ettiği trajik olayları anlatması sonucu bireysel dönüşüm süreciyle aslında toplumda kadının ve yapının dönüşme sancıları da yansıtılmaktadır. Melek’in kızı İnci’nin doğumuyla dönüşümü gösterilmekte ve bir kadın, aslında bir insan olarak, bir diğer insandan yaşamı boyunca tanıklık etmediği değeri görmek istemesiyle bu dönüşüm ortaya kızı aracılığıyla konulmaktadır: *“[Y]anıma yatar, ‘Hadi sen benim annem ol’ deyip... Bebek taklidi yapıyor...Galiba bizim evde görebileceğimiz tek bebek annem.”* (s.188) Romanda yer alan kadının da kadını ezdiği eril odaklı sistemde, özellikle mezhep içi yaşanan çatışmalar toplumu şekillendirmektedir. Melek özellikle annesi tarafından buna maruz kalmasıyla; anne sevgisine, çevresi tarafından kabul edilmeye aç ve bundan yıpranan bir kadın olarak izlenmektedir.

Romanda, Melek’in uzamla beraber dönüşümü hem kendi çocukluğunu anlatması hem de kızı tarafından anne rolünün iletilmesiyle sunulurken, iç monologlardan faydalanılmıştır. Bu yolla

anlatıcıların iç dünyaları ayrıntılarıyla yansıtılırken kadınların ekseninde uzamın ve toplumun dönüşümleri de gösterilmektedir. Melek üzerinden bireysel dönüşümü, onun penceresinden de toplumun dönüşümü, aslında toplumda gerçekleşemeyen dönüşüm aktarılmaktadır.

Romanda Melek'in değeri, toplumun yargılarıyla fiziksel kimliği üzerinden tanımlamasıyla bahsedilmektedir, aslında kendi değerini yozlaşmış toplumun ahlakına göre yargılamayı sekiz yaşında keşfeden biri olarak gösterilmektedir: *“Yolda herkes laf atıyor. Demek ki çok güzel olmuşum.”*(s.162), *“Kız yokluğunda kıymete mi bindim nedir, bir alaka bir ilgi!”*(s.163) Toplum tarafından değersizleştirilen Melek, ilgiye ihtiyaç duymuştur ve toplumun kadına yönelik tutumuna göre kimliğini ve davranışlarını çocukluk döneminde şekillendirmeyi öğrenmiştir: *“Ama mahallede dikkat çekmek için...hiç vazgeçmiyorum. İlgi çekmeyi başardığım her şeyi tekrar ederim.”*(s.58) Yıllar sonra bu yargılar gölgesindeki Melek'in kadını yalnızca bedensel bir namus objesi olarak gören toplumun beğenisini kazanmak için yalnızca fiziksel görünümüne, özellikle saçına, odaklanarak diğer insani değerleri geri plana attığı görülmektedir, bu da durumun dönüşme sürecinin kendi içinde farklı boyut kazanan bir döngü içinde olduğunu, bir bakıma başkalaşmadan yalnızca evrildiğini göstermektedir: *“[K]uafore gitmeden de okula gidilmez ki... Velilere, öğretmene rezil olacağım...Bu saçla nasıl sokağa çıkayım.”*(s.205) Böylelikle toplumun takdirini kazanma çabasıyla kadının bedensel değerini kullanmaya çalışmasının kadına toplum tarafından namusunu koruması ve ilgi çekici olma mecburiyetinin yüklenmesiyle metalaştırdığına dikkat çekilmektedir. Bir kadının birey olarak kabul ve değer görmesi temel hakkıdır fakat betimsel özelliklerle bu değeri kazanma çabası kadının değerini düşürmektedir. Bunun farkındalığının olmaması, değersizleşme olgusunun nesiller boyu aktarılmasını sağlamaktadır.

Romanda, Melek'in iç monologlarında çocukluğunda maruz kaldığı sevgisizlik ve kısıtlandığı otorite unsuru eş seçiminde yeniden ortaya çıkmış, bu şekilde otoriteyle kurduğu patolojik bağı bir ilişkisel süreklilik içinde eşi üzerinden devam ettirmiştir ve bu durum kızına verdiği vasiyetlerde belirtilmiştir: “*Babandan iyi çıkar diye umup kocaya kaçma... ‘Beterin beteri var’*”(s.244) Bu farkındalık, kuşaklararası aktarımı kanıtlarken kızının kendisiyle aynı kaderi paylaşmasından çekinerek onu yaşadığı toplumdaki kadınlık konusunda düşünmeye teşvik etmesini kanıtlamaktadır. Yakın çevresi tarafından fiziksel şiddet ve ilgisizlik ortamında yetiştirilen Melek'in annesiye, bu durumun yerleşmesinde belirleyici rol oynamakta ve bu figüre kuşaklararası aktarımda romanda kurgulanan tiplerin hikâyelerinin tanıklığı kadar önemli bir işlev yüklendiği anlaşılmaktadır: “[B]enim annem analık değil, o da beni dövüyor. N’olucak döver döver sever yine.”(s.81) Melek'in eşi ve annesi arasındaki davranışsal simetri, bu tür baskıların toplumda yaygınlaşarak gündelik yaşamın normal bir parçası haline geldiğini ve otorite unsurunun kendini yeniden yapılandırıldığını vurgulamıştır: “[B]ir fotoğrafçı vitrinine çıktım, baban kafamı yardı, bir de televizyona çıkarsam yarın da benim cenazem...”(s.208) Bu noktada deneyimlenen çaresizliğin sonucunda bu duruma boyun eğilmesi tam olarak bir toplumsal dönüşümü belirtmese de bir kadının bireysel dönüşümünün başladığını göstermektedir.

II. B. 2. Melek'in Anlattığı Toplum

Seray Şahiner'in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun kültürel dönüşümün sunulmasında anlatıcı Melek'in kendi ‘ben’ini aktarması yanında topluma dair gözlemlerinin de anlatılmasıyla toplumun dönüşümünün değerlendirilmesi gözlenmektedir.

Romanda toplumsal yapıda mahalle kültürüyle yaşayan kadınların eril odaklı sistemde özellikle ait oldukları mezhebin yapılanması içinde erkeklerle eşit olduğu düşünülmemekte ve

kadınlardan beklenenlerle onların hak ve sorumlulukları olarak belirlenenler kadını değersizleştirmektedir. Bunlar da aile içinde gözlenebilmekte, buradan da topluma sistematik olarak yayılmaktadır. Romanda yaygın olarak kadınlardan namusuna söz gelmeyecek şekilde davranmaları, dönemde toplum dışına itilmenin başlıca unsuru olan mensup oldukları mezhebi alenen paylaşmamaları, erkeğe hizmet etmeleri beklenirken; erkeklerdense yalnızca ailesinin ihtiyaçlarını karşılamaları ve ev dışı işlerde yer almaları beklenmektedir. Böylelikle Melek'in ailesinde otoritenin anneye verilmesine karşın toplumda çoğunlukla yönetenin erkek ve yönetilenin kadın olduğu bir düzenin konumlandırılması üzerinden bir çatışma yaratılmıştır.

Romanda Melek, mahallede özellikle çocuk yaştaki kadın tiplerinin deneyimlediklerini aktararak toplumdaki ahlaki yozlaşmanın etkilerinin kendisini her bir kesimde gösterdiğini vurgulamaktadır. Bunun aktarılmasında kullanılan mahallenin dondurmacısı tarafından tacize uğrayan *Melda*, mahallenin ayakkabı tamircisi tarafından şiddet gören ve cinsel tacize maruz kalan *Emel*, toplum yapısındaki kimliklerin marjinalleşmesini temsil eden “*Erkek Meral Teyze*” adlı mahalleli tarafından sözlü ve cinsel tacize uğrayan *Aysel* ve mahalle bakkalının cinsel istismarda bulunduğu *Demet* tiplerini bu durumun örnekleri olarak romanda biçimlendirilmiştir. Tüm bu tiplerin ortak noktası henüz yetişkin olmamaları ve benzer arka planlardan gelmeleridir. İstanbul’a göç ederek yerleşmişlerdir ve göç ettikleri yerde deneyimledikleri ontolojik yurtsuzluk olgusu, İstanbul’da kendisini devamlı istismâra uğrayan evlerin yıkılmasıyla yeniden üretmiştir: “[S]ürekli yıkım için boşaltılan apartmanlarda, yerle bir edilmiş evlerin olduğu arsalarda, inşaat alanlarında mıcıklanan, tecavüze uğrayan çocuk hikâyeleri dolaşır oldu ortalıkta.”(s.92) Melek, bunları dönemin gündelik sorunları olarak anlatmaktadır çünkü aslında kendisi de benzer durumları deneyimleyen ancak mezhep baskısının gölgesinde kendisini ifade etmekten kaçınan bir karakter niteliği taşımaktadır: “[B]enim için yeni bir şey değil, ben Maral’ın babasının kucağına

oturmuştum zaten... Demiyorum tabii ki.”(s.100) Bu odakta Melek, bireysel bir karakter olmanın ötesinde dönemin kadınlarının toplumsal deneyiminin temsilini oluşturmaktadır.

Romanda, Melek’in eşiyle olan evliliğin anlatılmasıyla toplum içinde bulunduğu kültürel yapı ayrıntılı yansıtılmaktadır. Melek, kızı İnci tarafından, eşinden gördüğü şiddete ses çıkarmayan ve bunu normalleştiren bir kadın olarak betimlenmiştir. Kendi anlatıcılığını yaptığı toplumun aile kurumu içerisinde bu durum kadınlar için normalleştirilmiştir çünkü o dönemin kadını maddi bağımsızlığını bir erkeğin yanında veya gözetiminde çalışarak kısmen elde edebilmektedir. Kadınların yalnızca erkeklerin egemenliği altında korunabileceğine yönelik mezhepsel inanç doğrultusunda kadının fiziksel, cinsel veya ruhsal bağlamda uğradığı herhangi bir tacizin sebebinin de yine mağdur kadında aranması failin sorumluluğunu arka plana atarken eril odaklı sistemin suç üzerindeki meşruiyet sistemini koruma çabasına hizmet etmektedir: “[S]ıktılar desem yüz vermişsin ki peşine düşüp apartmana kadar girmiş elin oğlu diyecekler.”(s.173) Kadının yalnızca varlığının mahalle tarafından bir provokasyon unsuruna dönüştürülmesinin kabul edilebilir kılınmasının yarattığı ahlaki ve toplumsal yozlaşma böyle yansıtılmaktadır.

Romanda aile içi ilişkilerin yozlaşmasıyla toplumdaki insanların arasındaki ilişkilerin bozulması gösterilmektedir. Melek’in anlattığı mahallenin kadınlarının başından geçen olayların hızla kamusallaşmasından dolayı yok edilen özel alan sınırları çerçevesinde bu durum hakkında kızının deneyimlerinden habersiz olan anne figürünün uyarıları bunun altını çizmektedir: “Şeker vericem, gofret vericem, gazoz mazoz der, sakın almayın. Allahım sen koru ya Rabbim, hem de torununa!”(s.100) Toplumda da olduğu gibi ev içine sirayet eden kadın erkeğe hizmet eder anlayışının devamlılığına katkıda bulunan “dede” figürü, romanda sevgisizliği ve değersizliği kızına aktaran anne figürünün babası şeklinde yozlaşma zincirinin bir halkası olarak yapılandırılmıştır: “[D]edemin öksürük sesi geliyor. Bu, kalk kahvaltımı hazırla...demek.”(s.177)

İletişimin eksikliğinde gerçekleştirilen kuşaklararası aktarım döngüsünde Melek, maddi ve manevi bakımdan dedesi tarafından kendi annesinin toplumda eleştirdiği bir davranışın mağduru konumuna getirilmiştir: “[D]edem arkamdan gelmiş bir eliyle mememi bir eliyle önümü sıkıp ‘Paranı da verdim, ses etme!’ dedi.”(s.186) Ailedeki güç asimetrisinin ortaya çıkardığı bu ensest eylem, toplumdaki yozlaşmanın bir temsili olarak romanda kurgulanmıştır. Melek’in annesinin çevresinde sorunsallaştırdığı bir durumun kendi ailesi içindeki varlığını görmemesiyle, aslında bunu bilmesine karşın kayıtsız kalmasıyla, bireyin eleştirdiği toplumdaki sistemin tekerrürünün bir parçasıyla bağlantısı olduğu farkındalığının olmayışına ve bu konuda duyarsızlaşmasına dikkat çekilmektedir.

Melek, inançlarını da toplumun inançlarına göre şekillendirmektedir. Dönemde yaygın bir sorun olan mezhep sorunu, Melek’in mahalle baskısı nedeniyle toplumda uğradığı istismarlar ve tacizler kadar mensup olduğu mezhebi de belirtme özgürlüğünü kısıtlamıştır: “Annem, ‘Kimseye Alevi olduğumuzu söyleme sakın’ diye tembih edip duruyor.”(s.104) Bu anlamda bu mahalledeki kadınların her bağlamda olduğu gibi bağımsız dinî bir kimlik edinmesine toplum tarafından engel olunmuş ve bu bağlamda sosyokültürel bir kutuplaşma gözler önüne serilmiştir. Bunun iletiminde kullanılan “Alevi”, “Hızır lokması”, “On İnkiler Apartmanı” gibi Alevi-Bektaşî kültürünü vurgulayan teolojik terimlere yer verilmesi ve bunun toplumda açıkça beyan edilememesi kutuplaşmanın cinsiyet boyutunu aşarak dinî ve mezhepsel bir ayrışmaya evrildiğini somutlaştırmaktadır.

Toplumun kültürel ortamı erkeğe birçok kimlik biçmektedir. Melek’in babası kendisini bir bankada “memur” olarak tasvir eden bir odacı şeklinde kurgulanmıştır. Yaşamı boyunca devlet memurluğu kimliğinin verdiği dayanakla sahip olduğu ar ve namusu özellikle kızları olan kadınların davranışları üzerinden tamamlamaktadır: “Ben ne için yaşıyorum? Namusum şerefim

için. Mahallenin çöpçüsünün diline düştük...Git ablanı çağır... Mahallede ne şerefim kaldı ne namusum.”(s.127) Kadınla namusu özdeşleştiren bu sistemin bir göstergesi olan babanın, kızının “namusuyla” ilgili edindiği bilginin kaynağının mahallede kendi kızlarını pazarlanabilecek ticari bir unsur olarak gören çöpçü tiplemesinin olması; iletişimsizlik, cehalet ve yozlaşmanın bir diğer örneği olarak öne çıkmaktadır. Romanda yansıtılanlarla kadının erkek karşısındaki durumu değerlendirilmekte, kadının ikinci sınıf görüldüğü bu düzende ezilmesi eleştirilmektedir.

II. B. 3. İnci’nin Anlattığı Melek

Seray Şahiner’in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun kültürel dönüşümünün farklı yansımaları Melek’in kızı İnci’nin anlatıcılığı üzerinden de sunulmaktadır. Melek’in çocukluğunda edindiği deneyimlerin kimliğini yapılandırmasıyla İnci’nin hayatına müdahaleleri, İnci’nin iç dünyasının aktarılması üzerinden iç çözümleme ve iç monologlarıyla anlatılmaktadır.

Romanda Melek, kendisini sevgisiz bir ailede büyümüş görmektedir. Melek’in çocukluğunda yaşadığı sıkıntılardan hareketle annelik hakkında edindiği kanaatler doğrultusunda kızına sunduğu yaşamla çocuklukta özlemini duyduğu yaşam biçimi arasında bir paralellik gözlenmektedir. Her ne kadar kendi yetiştirme şeklini kızına yansıtmamaya çalışsa da, iyi bir evliliğe sahip olmamasından toplumun kendisine dayattığı sisteme uyum sağlamakla birlikte belirli durumları kabul ederek fakat kaçışı ve ölüm gibi yolları bir çözüm haline getirerek yaşamayı seçmekte ve Melek, bu yolları kızına elinde olmadan aktarmaktadır. Bu durum, kızının da kaçmak veya ölmek gibi durumları kendi içinde çözüm yolu olarak meşrulaştırmasıyla gösterilmektedir: “*Belki bana kızar da gene okuldan almaya karar verir... Babam vurduğunda başımı bir yere çarpıp ölsem o da hapse girer, hem annem babamdan kurtulmuş olur...”(s.308)* İnci’nin

annesinden kendisine yansımalarla, kadın olmaya ve yaşamaya dair tartışmalı görüşleri oluşmaktadır.

Romanda, bu, Melek'in bir kadın olarak kendi evliliği ve aile değerlerinin şekillenmesiyle yansıtılmaktadır. Melek evliliğinde de mutsuz olmuş ancak annesinin aksine kızını yalnız bırakmamış ve ilgiden mahrum bırakmama çabası göstermiştir. Bu şekilde de farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Annesine dönüşmemeye çalışan Melek kızını kendi çocukluğunda deneyimlediği sorunların kendisini dönüştürdüğü anne konumunda bulunarak travmaların yine dolaylı yoldan aktarılmasında aracı olmuş, bu şekilde görüşler katmanlaşmıştır

II. C. Anlatıcı İnci

II. C. 1. İnci'nin Anlattığı Kadınlık

Seray Şahiner'in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun kültürel dönüşümünün sunulmasında anlatıcı İnci 'ben'ine yüklenen işlevle önce kadın bireyin kuşaklararası aktarım aracılığıyla dönüşümüne ardından kadının dönüşümüyle ancak mümkün duruma gelen toplumun dönüşümüne odaklanılmaktadır. Kadınlar yaşadıkları toplumu biçimlendirmektedirler. İnci, annesinin çocukken değer verdiği ve kaybettiği inci yüzüğünün sembolik bir temsili olmakla birlikte bu değer kendisi üzerinden yeniden inşa edilme ve onarılma çabasını sembolize etmektedir.

Anlatıcı İnci *Vatan Millet Samatya* romanına adını veren *Vatan* bölümünde okura doğrudan aktarım yapmaktadır. Ülkenin toplumsal kültürünün dönüşümünün süreç içindeki değişimini temsil eden bir karakter olarak romanda yapılandırılmaktadır. İnci romandaki işleviyle temsil ettiği kuşağın bir parçası olarak sosyokültürel dönüşüm sürecinin izlerini taşıyan 1990'lar gençliğini temsil eden bir karakter olarak kurgulanmaktadır. Bu yönüyle karakter, bireysel bir anlatının

ötesine geçerek kadınların süreç içinde değişen konumunu yansıtan kuşakla ilgili bir temsil niteliği kazanmaktadır. Bu kuşaksal devamlılık İstanbul'un dönüşüme paralel olarak ilerlemekte ve sosyokültürel hayatın izlerinde kendisini göstermektedir.

Romanda İnci, sevgiyi öğrenememiş ancak kendisine bunu yansıtmama çabasında olan iki birey tarafından büyütülürken bir bakıma çocukluğunu yaşayamamış olan ve kendi annesi gibi olmaktan kaçınmaya çalışan Melek'in sekiz yaşından itibaren deneyimlediği durumların bir yansımasını izlerken anneannesiyile kaçınılmaz şekilde ilişkilendirdiği gözlemlenmektedir: *"Annem bazen aynı annanem gibi konuşuyor."*(s.221)

Romanda kadın kimliğinin dönüşümü, kendisini açıklaması toplumdaki mezhepsel baskıya hizmet eden bireyler tarafından yasaklanan Melek'in İnci'ye aldığı çeşitli boyaları resim yoluyla kendisini ifade etmek için kullanması ve çizimlerinin öğretmeni tarafından beğenilmesiyle başlamıştır: *"Öğretmen resimlerimi sınıf panosuna astı...Ben de sürekli resim yapmaya başladım."*(s.218) Öğretmenin resimlerini beğenmesi üzerine bunu sürekli hale getirmesi, Melek'in tutumunun tekrarını temsil ederken sevgiye ve ilgiye yönelik açlığın kuşaklararası aktarımını somut kılmıştır: *"Sevilmek için yapabileceğim şeyler: Her şey."*(s.218) Romanda bu dönüşüm yansıması bir kadının sanatsal bir görüş üzerinden değerlendirmesidir. Toplumun da çeşitli kaynaklardan etkilenişi ve dönüşümünün başladığı bu bakımdan gözlenmiştir.

Romanın devamında İnci'nin bulunduğu ev ortamındaki kavgaların şiddetinin baba figürünün evdeki tüm eşyaları kırarak boyutta olmasıyla aile içi şiddetin Melek'in evinde olduğuna zıt biçimde çocuktan eşyaya yönlendirilmesine dikkat çekilmiş ve otorite kaynağı baba figürü hâline getirilmiştir: *"[B]abam... her şeyi bilerek kırıp döküyor."*(s.190) Bu şekilde sosyokültürel ortamda otorite faktörünün dönüşümüne vurgu yapılırken babanın ev içindeki yıkıcı

tutumunun dışı varlıklı görünme çabasıyla çatıştığının altı çizilmiştir: “*Babam mal mülk sevmez, o sadece zengin durmak istiyor...*” (s.258) Bu baba figürü, kurguladığı zengin ve saygın imajını korumak için çevresindekilere karşı eleştirel bir tutum sergilerken aslında ekonomik bir istikrarsızlığın içinden geçmekte ve bu durumu kabullenememesi İnci’nin dünyasında zenginlik hayaliyle yoksulluk arasındaki sıkışmışlığa alışma sürecini tetiklemiştir: “*Biz zengin değiliz. Ama hiçbir şeyi fakirler gibi yapamayız, babam kızıyor.*” (s.202)

II. C. 2. İnci’nin Anlattığı Toplum

Seray Şahiner’in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun kültürel dönüşümünün sunulmasında anlatıcı İnci ‘ben’ini aktarmasıyla bir de topluma dair gözlemlerin annesiyle olan benzerliğinin yansıtımı görülmektedir. Bu iki kadın karakter arasında 20 yıl olan iki farklı dönemi yaşamakta olsalar da toplum içinde benzer olaylara şahit olduklarından deneyimledikleri toplumsal kültür ortamı birbirinin aynısı olmasına karşın farklı pencerelerden sunulmaktadır. Bu nedenle, romanda Melek, geçmişten devralınan sosyokültürel enkazın taşıyıcısı olarak konumlanırken, İnci bu enkazın içinden doğan ve dönüşüm imkânını sembolize eden yeni kuşağı temsil etmektedir.

Romanda, zenginlik idealiyle yaşayan fakat otoritesini eşyaları kırarak kuran bir baba motifiyle baskısı altındaki anne arasında yaşanan çatışmalarda kırılan, zarar gören eşyaların atılmadığı gibi bunların yeniden bir araya getirilmesi için İnci’nin yaptığı heykellerin bozulması da gözlenmektedir: “*...[H]eykelimi bozup kapının kırılan çitasını tutturmak için kullanıyorlar. Olsun.*” (s.203) Bu durum aile içinde çocuğun emeğinin görünmez kılınarak sömürülmesiyle beraber fiziksel yıkımların geçici bir çözüm üzerinden örtbas edilmesiyle de ailede oluşan yapısal çatlak ve yıkımların tedavisinin çocuk yapmakta arandığını kanıtlamaktadır.

Romanın neredeyse bütününde anlatılan toplum iki kadın için benzer olsa da İnci gördüğü ilgi ve değer bakımından Melek'ten ayrılmaktadır. Çevresi tarafından yalnızlaştırılan Melek, yalnızca kendi annesine benzememek için çocukluğunda tanık olmadığı değeri İnci'ye aşlamak isterken aslında istemsizce çocukluk travmalarını ve çevresi tarafından gördüğü şiddetin kendisinde yarattığı etkileri aktarmaktadır: “*Baban seni parka mı götüreceksin, hemen karnım ağrıyor de; alışverişe mi çıkaracaksın, canım istemiyor de... Yoksa seni kaçırsın.*” (s. 201) Buna karşın İnci, annesi tarafından babasının otoritesinden korunmaya çalışılmakta, hediyelere boğulmakta, hastalık durumunda çare aranmakta ve babası tarafından yoksul, cahil ve ilgisiz bırakılmamaya çalışılmakta; buna rağmen aile birliğinin sağlanamadığına tanık olmaktadır: “*Aile albümümüzde annem babam ben fotoğrafımız yok.*” (s.202) Bu şekilde aktarılan ve oluşturulan baskılar, dinî-etnik otorite unsurlarının ve dönemin dönüşümüyle kuşakların arasındaki yaşamları bu bağlamda yakınlaştırmaktadır.

Romanda İnci'nin, annesinin görmediği değerin kendisine verilmeye çalışılmasıyla beraber annesinin bir kadın olarak maruz kaldığı toplumsal yozlaşma, ahlaki sorunların gölgesini deneyimlemesiyle dönüşüm yansıtılmaktadır: “*Ertan Abi... Beni de çekip kucağına oturttu. Bağırırsam... suçunu örtmek için herkese kapıları çalıp kaçtığımı söyleyecek.*” (s.277) Bu olayın kurgulanması kuşaklararasıdaki benzerliği ortaya koyarken, yine kadının toplumda susturulması, eril odaklı sistemin kurduğu baskı altında ezilmesinin tekrar etmesi ve erkeğin bulduğu bu gücü kötüye kullanmasının süreci içindeki evrimi vurgulanmaktadır. İnci'nin annesinin çevresinde bu baskıyı somut biçimde paylaşmaması da kadın üstündeki baskıyı vurgularken çevrenin bunun bilincinde olmasına rağmen ses çıkarmaması da bu sistemi güçlendirmemektedir: “*Nasılsın Melek, kocan hâlâ içiyor mu?... Annem de, 'İyi' der. Sonra derler ki, 'Seni iyi gördüm.' Bu, daha kocan sizi öldürmemiş maşallah, demek.*” (s.318) Tüm bunlar toplumda bu durumun

normalleştirilmesini gösterirken davetiyelerde “*Kadim Bey ve ailesi*”(s.318) ifadesinin kullanılması kadının erkeğin adı altında anıldığını gözler önüne sermektedir.

III. Sonuç

Seray Şahiner’in *Vatan Millet Samatya* romanında toplumun 1970’lerden 1990’lara uzanan kültürel dönüşümü özellikle mezhep, dinî-etnik yapı konusunu çocuk ve yetişkin kadın anlatıcı karakterlerin iç monologları üzerinden aktarılmıştır. Romandaki anlatıcılardan İnci’nin, yani Melek’in çocukken değer verdiği ve kaybettiği bir varlığı, yazarın bir önceki kuşağın sosyokültürel ortamda inşa ettiği kimliğinin yaşamının sonraki kuşaklardaki yansımaları aktarmak için kurguladığı bir karakterdir. Yazar yarattığı Melek anlatıcısıyla kendisinden önceki kuşağın ve döneminin sosyokültürel ve sosyoekonomik baskılarının altındaki enkazda ezilmesini vurgularken; yarattığı İnci anlatıcısıyla bu enkazın altından çıkan ve bu enkazın altında değer duygusunu tanımadan bu kavramı kendisine aşlamayı hedefleyen henüz yetişkin olamamış bir anneyle büyümesinin altını çizmektedir. Karakterler kendilerine tanımlanan kültürel dayatıcı, ezici, aşağılayıcı kimlik ve edinmek istedikleri kimlik arasında sıkışmaktadırlar. Öyle ki yaşadıklarının yanlış olmalarını bilmelerine rağmen bunu kabullenmeye mecbur bırakılmakta ancak içten içe farklı kimlikleri, yaşamları idealleştirmektedirler. Yazar, onların istek ve arzularını yansıtırken başta toplumda bunu yaşayan kadınların sesi olmaya ve kadın okurlara hitap etmeye çalışmaktadır. Bunun yanı sıra düşündüğünü gösterme cesaretine sahip olanın toplum tarafından cezalandırılışını romanında öyküleştirmekte, sistemin bu baskılayıcı tutumu karşısında susmaya alışılmasını odağa almaktadır.

Bu iki bakış merkeze alındığında; bu roman bir insanı, özellikle kadını, kendi içinde kısıtlayan sistemi özgürlükle ve aydınlanmayla kurtarmayı önermektedir. Bunu yalın, doğrudan ve mizahi unsurlara yer vererek iç monolog tekniğindeki açık ve içten aktarımla sunmaktadır.

Romanda Melek ve İnci, toplum baskısının önüne geçememiş olsalar da içten içe sundukları farkındalıklarıyla bu durum hakkında aydınlanmış kişiler olarak sunulmaktadır. Kadın romanda ya boyun eğen ama sistemin kölesi olarak mutluluğu yakalayamayan biri olacak ya da ideal görülmesi istendiği gibi, başkaldıran ve özgürlüğünü elde ederek eyleme geçen ve öznel kimliğiyle var olarak mutluluğu yakalayacak biri olacaktır. Burada kadın-erkek eşitliği düşüncesinden kaçan ve cahil insanların karşısında verilen savaş, gittikçe büyüyen bir ışığa dönüşecektir. Kadının dönüşmesi toplumun dönüşmesi olacaktır ki bu noktada kadınların dayanışması en önemli odağı oluşturmaktadır. Kadın, toplumda pasif bir bakış açısı yerine iradeli bir perspektiften birlik içinde hareket etmeyi yükümlülük olarak taşımaktadır.

IV. Kaynakça

- [1] Çakıcı, F. O., & Doğanay, T. C. (2022). Türkiye'nin 1970'li yıllarında toplumsal sınıfların gündelik hayatını *Kapıcılar Kralı* filminden izlemek. *DergiPark*, 10(1).
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2029398>
- [2] Karataş, M. (2019). Türkiye'de asker-sivil ilişkileri bağlamında 12 Mart Muhtırası ve partiler üstü hükümet modeli üzerine bir değerlendirme. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 69–110.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/722415>
- [3] Berna Moran: “Edebiyat Kuramları ve Eleştiri” , İletişim Yayınları, 1972-1994
<https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/seyma.buyukkavaskuran/133673/berna-moran-edebiyat-kurami-ve-elestiri.pdf>
- [4] Sarıtonalı, H. N. (2021, 9 Aralık). 1970'li yıllar Türkiye'sinde kültürel ortam ve toplumsal yaşam. *Stratejik Ortak*.
<https://stratejikortak.com/1970li-yillar-turkiyesinde-kulturel-ortam-ve-toplumsal-yasam/>
- [5] Şahiner, S. (2025). *Vatan Millet Samatya*. İstanbul: YKY Yayınları.
- [6] Şahiner, S. [Seray Şahiner]. (2025, 5 Haziran). “*Vatan Millet Samatya*” üzerine söyleşi [Video]
<https://www.youtube.com/watch?v=VccUJD5vquE>
- [7] Yavuz, Y. (2025). Seray Şahiner'in *Vatan Millet Samatya* adlı romanını kadın *Bildungsroman*'ı olarak okumak. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 54, 673–698.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/5179794>